

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 63, Aralık / December 2019, 215-235

**RUS DİLİNDE KADINLIK İFADE EDEN İSİMLERİN KELİME YAPIM
AÇISINDAN İNCELENMESİ VE TÜRK DİLİ İLE KARŞILAŞTIRMALI
BİR DEĞERLENDİRMESİ (SON EKLİ ÖRNEKLERDE)¹**

**Investigation Of The Nouns That Represent Feminine In The Russian
Language In Terms Of Word Formation And A Comparative Evaluation Of
Turkish Language (With Suffixed Examples)**

(Makale Geliş Tarihi: 17.09.2019 / Kabul Tarihi: 12.11.2019)

Reşat ŞAKAR*

Öz

Bu çalışmada Rus dilinde kelime yapım açısından kadınlığı ifade etmeye yardımcı son ekler incelenmekte ve bu bağlamda Türk dilinde kadınlığı ifade eden kelimeler Rus dili ile mukayese edilerek benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaktadır.

Bu makalede son ek yardımıyla kadınlığı ifade eden kelimeler 4 gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta, Rus dilinde eril cinsten dönüştürülen ve kadınlığı ifade etmeye yardımcı son ekler üretkenliklerine ve dilin kısımlarına göre (fiil, isim vb.) sınıflandırılmaktadır. İkinci grupta kadınlığı ifade eden ancak her iki cinsi de kapsayan ortak cinsle ait son ekler, üçüncü grupta sade-

¹ Bu çalışmanın bir kısmı 18-20 Nisan 2019 tarihinde Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi ev sahipliğinde Alanya’da düzenlenen 6. Uluslararası Filoloji Sempozyumu’nda “*Rus Dilinde Kadınlık İfade Eden İsimlerin Türk Dili İle Mukayeseli Bir Değerlendirilmesi (Son Ekli Örneklerde)*” başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı; Assist. Prof. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Human and Social Sciences, Department of Slavic Languages and Literatures, Department of Russian Language and Literature, rsakar@ybu.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2886-9851>

ce kadınlığı ifade etmeye yardımcı son ekler, son grupta da sınırlı sayıda da olsa önce dişi cinsi türeyen daha sonra eril cins ismi türeyen isim yapım ekleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca ortak olarak her iki cinsi de karşılayan ve kadınlığı ifade eden durumlar sözdizimsel açıdan örnekler yardımıyla pekiştirilmektedir.

Bu çalışma hem Rus dilinde kadınlığı ifade etmeye yardımcı son eklerin sistematik olarak sınıflandırılarak verilmesi hem de dil bilimsel cinsiyet kategorisinin olmadığı Türk dili ile mukayese edilerek benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konulması açısından özgün bir değere sahiptir.

Sonuç bölümünde kadınlığı ifade eden son eklerin dilin kısımlarına göre belirlenen oranı verilip, 21. Yüzyıl başında ortaya çıkan ve kadınlığı ifade etmeye yardımcı olan son ekler tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rus dili, Türk dili, feminizm, kelime yapım, son ek.

Abstract

In this study, suffixes helping express femininity in Russian language in terms of word construction are examined. In addition, comparing words expressing femininity in Russian language with those of Turkish language, similarities and differences are presented.

In this article, words expressing femininity are divided into 4 groups based on the suffix. In the first group, suffixes modified from masculine genus in Russian language and helping express femininity are classified according to their productivity and language part (verb, noun, etc.). In the second group, suffixes representing femininity but belonging to the common genus covering both sexes are covered. In the third group, only suffixes helping express femininity are identified. In the last group, a limited number of noun suffixes helping first express femininity and then deriving masculine genus nouns are emphasized. In addition, situations representing both sexes and expressing femininity in common are reinforced syntactically with the help of examples.

This study has a unique value both in terms of systematic classification of suffixes helping express femininity in Russian language and presenting similarities and differences by comparing with Turkish language which has no gender category.

In the conclusion section, the ratio of suffixes helping express femininity is given based on the parts of language, and suffixes emerged at the beginning of the 21st century and helping express femininity are presented.

Keywords: Russian Language, Turkish Language, Feminism, Word Formation, Suffix.

Giriş

Fransız İhtilali'nin etkisiyle tüm dünyayı saran feminizmin bir sonucu olarak Rusya'da 19. yy'ın ortalarında başlayıp 20. yüzyılın ortalarından itibaren etkisini artırarak gösteren feminizm hareketiyle birlikte ve bu dönemde meydana gelen rejim değişikliklerinin etkisiyle başta kadın meslek isimleri olmak üzere, kadınlığı ifade eden siyasi, dini, kültürel, sosyal vb. aidiyet isimleri ortaya çıkmıştır.

Feminizm (Fransızca féminisme), en temel ve bilinen anlamıyla kadınların haklarını bilip tanıyarak, bu haklarını erkeklere karşı korumak ve eşit hak ve özgürlüklere sahip olmak amacıyla ortaya çıkan toplumsal kadın hareketidir (Beasley, 1999, s. 3-10). Ataerkil toplumlarda tarihsel süreçte geleneksel olarak kadın ve erkeğin rolüne bakıldığında “erkekler genelde ev dışında avcılık yaparlar, kadınlar ise ev işleri, çocuk bakımı ve eve yakın alanlarda toplayıcılık görevini üstlenirdi. İnsanlık tarihinde kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlik, ilkel toplumların avcılık ve toplayıcılıktan koparak, hayvancılıkla geçinen toplumlara dönüşmesiyle başlamıştır” (Erzene Bürgin, 2014, s. 2). Öte yandan, Türkoğan'ın da dile getirdiği gibi, “kolektivist ve dayanışmacı toplumlarda baba otoritesine dayalı aile; bireyci (ferdiyetçi) toplumlarda ise partikülarist (ana-baba otoritesinin dengeli paylaşıldığı) çekirdek aile biçimi ortaya çıkıyordu. İşte feminizm, bu bireyci, demokratik oluşumun bir ürünü oluyordu. Böylece, kadının siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda erkekle benzer haklara sahip olma doğrultusundaki eğilimleri güç kazanıyordu” (1995, s. 194). Tarihsel süreçte ataerkil yapı zamanla mutlak değişim yaşamıştır. Feminizmin etkisiyle bu yapı bazı toplumlarda temelden sarsılmış, bazı toplumlar ise taleplere makul karşılık vererek durumun üstesinden gelmeye çalışmıştır. Çaha'nın da dile getirdiği üzere, “hiçbir sosyal hareket toplumdan; sosyolojik, siyasal, kültürel koşullardan bağımsız olarak gelişmiyor. Kadın hareketleri de netice itibarıyla geliştikleri sosyal ortamlardan etkileniyor ve toplumların değişimine, dönüşümüne paralel olarak değişim süreci yaşıyorlar” (2019). Feminizmin savunucularının ortak amacı ise değişim süreci ile birlikte ortaya çıkan bu eşitsizliği ortadan kaldırmaktır.

Feminist düşünce hareketi sonuç itibarıyla birçok toplumda az ya da çok şekilde başarıya ulaşmış ve bunun sonucunda biyolojik cinsiyet olarak özellikle kadınlığı ifade eden isimler ortaya çıkmış ve günümüzde de çıkmaya devam etmektedir. 20. yüzyılın ilk yarısında M. Tsvetayeva ve A. Ahmatova gibi edebi şahsiyetlerin etkisiyle, 90'lı yılların sonuna doğru Büyük Ekim Devrimi'nin de etkisiyle tüm kesimler için eril cins varyasyonu kullanılan başta meslek isimleri olmak üzere kadınlığı ifade eden yeni kelimeler ortaya çıkmaya başlamıştır (Cuto, 2005, s. 141). Bu isimler toplumun tüm katmanlarını etkilemekte ve başta meslek isimleri olmak üzere siyasi, dini, kültürel, sosyal vb. aidiyete bağlı kadınlığı ifade eden

isimler, özellikle kadın sınıfını ön plana çıkaran eylemlerde kadınlığın ifadesi olan isimler olarak dile nüfuz etmektedir.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada Rus dilinde biyolojik olarak kadınlığı ifade eden (genel anlamdaki dişi cins kastedilmemektedir) isimlerin son ek yardımıyla oluşumu üzerinde durularak Türk dili ile karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları örneklerle gösterilmektedir.

Rus dili yapısı itibarıyla genel olarak eril cins üzerine kuruludur. Kadınlığı veya en geniş ifadeyle dişil cinse ait somut, soyut, canlı ve cansız kelimeleri oluştururken eril cins isimlerden kelime türetme yoluna gidilmektedir [*coced* (sosed-komşu) → *cocedka* (sosedka-kadın komşu)]. Yani son ek yardımıyla eril cins kelimedenden yeni ve dişil cinsi ifade eden bir kelime türetilmektedir. Kelime türetmede dil bilgisinin kelime yapım bölümü bu görevi üstlenmektedir. Rus dilinde *kelime yapım* terimi, en genel anlamıyla, S. Kuznetsov'un *Açıklamalı Büyük Rusça Sözlüğü*'nde (Rusça aslından kısaltılışı BTS) iki şekilde tanımlanmaktadır: 1. Adı geçen dilin kurallarına göre kelime oluşturma; 2. Kelime oluşturma yöntemlerini öğreten dil bilgisi bölümü (Kuznetsov, 2000, s. 1211). Bu işlem, dilin imkân ve kabulleri çerçevesinde dil kullanıcısı tarafından gerçekleştirilir. Kelime yapım, aynı kökten kelimelerle yeni kelime oluşturma ve yeni kelime ile üretilen kelime arasında ortaya çıkan biçimsel-anlamsal ilişki olarak tanımlanabilir. Örnek olarak: *преподавать* (prepodavat'-öğretmek) → *преподаватель* (prepodavatel'-öğretmen), *дом* (dom-ev) → *домик* (domik-küçük ev) v.b. (Şakar, 2019, s. 997-998).

Rus dilinde kadınlığı ifade eden isimleri 4 sınıfa ayırmak mümkündür. Bunlar:

- 1) Eril cinsten dönüştürülen ve kadınlığı ifade eden isimler (bu gruptaki kadın isimleri eril cins isimlerden oluştuğu için sadece isimden isim yapım son ekleri kullanılmaktadır),
- 2) Eril ve dişi cins için ortak kullanılan ve aynı zamanda kadınlığı ifade eden isimler,
- 3) Anlam içeriği gereği sadece kadınlığı ifade eden isimler,
- 4) Sınırlı sayıda da olsa dişi cinse ait olup eril cinsi türeyen isimler.

Kelime-yapımsal olarak kadınlığı ifade eden kelimeleri son ekler yardımıyla sınıflandırırken Rus dili kelime yapım bilgisinin karakteristik yapısı gereği kelime yapım tipleri göz önüne alınmaktadır². Kelime yapım tiplerini ise üretkenliklerine ve düzenliliklerine göre sınıflandırmak mümkündür (Şakar, 2019, s. 1000-

² Bununla ilgili olarak Klobukov, 2013: 386; Lopatin, 1980: § 198-200'e bakılabilir.

1001). Üretkenlik ve düzenlilik ifadesinin kelime yapım bilgisi açısından aynı görevi gördüğünü varsayarak, bu çalışmayı sadece üretkenlik açısından değerlendirmenin daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Dil bilgisel yapısı gereği Rus dilinde türetilmiş isimler fiillerden, sıfatlardan, isimlerden ve diğer sözcük türlerinden (sayılar, zarflar vb.) olmak üzere 4 gruptan oluşmaktadır (Lopatin, 1980, § 209). Ancak son ek yöntemiyle türetilmiş isimlere bakıldığında, elde edilen veriler sonucunda kadınlık ifade eden isimlerin sadece fiilden, sıfattan ve isimden türediği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada verilen örneklerden bazıları her ne kadar hem dil bilgisel veya biyolojik olarak canlı hem de cansız bir varlık anlamına gelse de, sadece biyolojik olarak kadınlık ifade eden anlamları ele alınmaktadır. Ayrıca, son ekler yardımıyla türeyen kelimelerin fiilden, sıfattan veya isimden olup olmadığını belirlemede A. Tihonov'un iki ciltten oluşan "Rus Dili Kelime Yapım Sözlüğü" adlı çalışmasından ve elde edilen son eklerin kadınlık ifade eden isimler için üretken olup olmadığı konusunda A.Zaliznyak'ın "Rusça Dilbilgisi Sözlüğü" adlı çalışmasından yararlanılmaktadır. Ek olarak bu çalışmada elde edilen son ekler makale sonunda tablo halinde verilmektedir.

Bulgular

Yukarıda da dile getirildiği gibi, üretkenliklerine göre 4 gruba ayrılan ve kadınlığı ifade eden isimler yapmaya yardımcı olan son ekler şu şekilde incelenebilir:

1. Eril cinsten dönüştürülen ve kadınlığı ifade eden isim yapmaya yardımcı son ekler:

Biyolojik olarak kadınlığı ifade eden ve eril cins kelimedenden modifiye edilmiş isimler genel olarak şu şekilde gruplandırılırlar:

1) Eril cins kişi anlamındaki isimlerden dönüştürülen ve biyolojik olarak kadınlığı ifade eden isimler (bu gruptaki kelimeler aynı zamanda eril cinsteki kişinin eşi anlamına da sahip olabilir).

2) Eril cins hayvan isimlerinden türemiş dişi hayvan isimleri (Lopatin, 1980, § 380).

Bu çalışmada, 2. grup dişil adlar çalışmanın konusu olmadığından, sadece kadınlığı ifade eden kelimeler üzerinde durulmaktadır. Bu gruptaki son ekler, eril cins isimlerden kadınlığı ifade eden isimler yapmaya yardımcı son ekler olduğu için sadece isimden isim yapım son eklerinden oluşmaktadır. Öte yandan biyolojik olarak eril cinsin eşi anlamına gelebilecek isimler üzerinde durulmamaktadır. Ancak bir kelime hem toplumsal aidiyeti ortaya koyan ve kadınlığın ifadesi hem de eş/hanım anlamı taşıyabilmektedir. Böyle durumlardaki son ekler (örneğin *-uqa* (-

itsa), *-иха* (-iha), *-ша* (-şa), *-есса* (-essa) vb.) bu çalışmada göz önüne alınmaktadır. Örneğin: *царь* (tsar-çar) → *царица* (tsaritsa-çariçe, çarın eşi/hanımı). Ayrıca bu bölümde erkek cins ve ondan türetilen dişi cins ad aynı anlamda olduğu için sadece erkek cins adın Türkçe karşılığı verilmiştir.

1.1. Üretken Son Ekler

-есс(а) (-essa) son eki: *поэт* (poet-şair, ozan) → *поэтесса* (poetessa), *принц* (prints-prens) → *принцесса* (printsessa) vb.,

-ин(я) (-inya) son eki: *враг* (vrag-düşman, hasım) → *врагиня* (vraginya), *раб* (rab-köle, esir) → *рабыня* (rabinya) vb.,

-ис(а) (-isa) son eki: *актёр* (aktyor-aktör, oyuncu) → *актриса* (aktrisa), *директор* (direktor-müdür, direktör, yönetmen) → *директриса* (direktrisa) vb.,

-их(а) (-iha) son eki: *дворник* (dvornik-kapıcı) → *дворничиха* (dvorniçi-ha), *пловец* (plovets-yüzücü) → *пловчиха* (plovçiha) vb.,

-иц(а) (-itsa) son eki: *царь* (tsar'-çar, kral) → *царица* (tsaritsa-çariçe, kraliçe), *упрямец* (upryamets-inatçı) → *упрямица* (upryamitsa) vb.,

-к(а) (-ka) son eki: *сосед* (sosed-komşu) → *соседка* (sosedka), *пассажир* (passajir-yolcu) → *пассажирка* (passajirka) vb.,

-н(а) (-na) son eki: *Петрович*³ (Petroviç-Pyotr'un oğlu) → *Петровна* (Petrovna), *царевич* (tsareviç-çarın oğlu) → *царевна* (Tsarevna) vb.,

-ниц(а) (-nitsa) son eki: *свидетель* (svidetel'-tanık, şahit) → *свидетельница* (svidetel'nitsa), *первооткрыватель* (pervootkrıvatel'-kâşif) → *первооткрывательница* (pervootkrıvatel'nitsa), *учитель* (uçitel'-öğretmen, hoca) → *учительница* (uçitel'nitsa) vb.,

-ш(а) (-şa) son eki: *гастролёр* (gastrolyor-turneye çıkan sanatçı) → *гастролёрша* (gastrolyorşa), *библиотекарь* (bibliotekar'-kütüphaneci) → *библиотекарша* (bibliotekarşa) vb.

1.2. Üretken Olmayan Son Ekler

-ант/-к(а) son eki: *губернёр* (gubernyor-evde eğitimlik görevi yapan kişi) → *губернантка* (gubernantka-mürebbiye⁴) vb.,

-ин(а) (-ina) son eki: *кузен* (kuzen-yeğen) → *кузина* (kuzina), *синьор* (sin'yor-bay⁵) → *синьорина* (sin'yorina), *гофмейстер* (gofmeyster-saray memu-

³ Rus kültüründe isimle beraber baba adı da kullanılır ve baba adının sonuna *-ич/-ович/-евич* son ekleri getirilerek adı geçen kişinin *oğlu* anlamı verilmektedir. Adı geçen kişinin *kızı* anlamı vermek için ise söz konusu olan *-н(а)/-иничн(а)* son eki kullanılmaktadır.

⁴ Bir çocuğun eğitim ve bakımıyla görevlendirilmiş kadın. Bkz.: www.sozluk.gov.tr

⁵ Sinyor terimi İtalya'da "bay" anlamında kullanılan bir unvan. Bkz.: www.sozluk.gov.tr

ru/görevlisi) → *гофмейстерина* (gofmeysterina-saray memuru/görevlisinin eşi). Ayrıca bu son ek bazı kadın kişi adlarında da kullanılmaktadır: *Антон* (Anton) → *Антонина* (Antonina), *Виктор* (Viktor) → *Викторина* (Viktorina) vb. Aynı şekilde, Sovyet döneminde Ekim devrimi ile bağlantılı olarak, bu son ek yardımıyla eril cins kişi isimlerinden değil de ay isimlerinden *Октябрина* (Oktyabrına), *Ноябрина* (Noyabrına) vb. gibi kadın isimleri türetilmiştir.

-yx(a) (-uha) son eki: *горюн* (goryun-bahtı kara, talihsiz) → *горюха* (goryuha),

-yш(a) (-uşa) son eki: *горюн* (goryun-bahtı kara, talihsiz) → *горюша* (goryuşa),

-щип(a) (-şitsa) son eki: *детектив* (detektif-dedektif, polis hafiyesi) → *детективщица* (detektifşitsa),

-ышн(я) (-ışnyā) son eki: *боярин* (boyarin-asil, soylu kişi) → *боярышня* (boyarışnyā-asil, soylu, toprak sahibi kişinin bekar kızı),

-я- (-'ya) son eki: *болтун* (boltun-geveze, çenesi düşük) → *болтунья* (boltun'ya), *драчун* (draçun-dövüşken adam) → *драчунья* (draçun'ya) vb.

2. Erkek ve dişi cins için ortak kullanılan ve aynı zamanda kadınlığı ifade eden isim yapmaya yardımcı son ekler:

Kadın isimlerini mesleğe göre adlandırmak için kullanılan kelimeler, birçok dil bilimci tarafından ortak cins kelimeler olarak sınıflandırılır (Nikolayeva, 2010, s. 93). Bu ve bundan sonraki grupta tespit edilen son eklerle çok sınırlı sayıda kadınlık ifadesi isim türetilmiştir için, burada verilen eklerin hiçbiri biyolojik olarak kadınlığı ifade eden isimler türetme açısından üretken değildir. Dolayısıyla tespit edilen son ekler üretkenliklerine göre sınıflandırılmamaktadır. Ayrıca burada bulunan son ekler başka gruplarda da yer alabilir. Bu gruptaki son ekleri fiilden, sıfattan ve isimden kadınlığı ifaden eden isim yapmaya yardımcı son ekler olarak sıralayabiliriz.

Fiilden

-az(a) (-aga) son eki: *бродить* (brodit'-dolaşmak) → *бродяга* (brodyaga-serseri), *делать* (delat'-yapmak) → *деляга* (delyaga-kurnaz, kendi çıkarımı düşünen),

-ак(a) (-aka) son eki: *гулять* (gulyat'-gezme) → *гуляка* (gulyaka-sefih, boş gezen), *кривляться* (krivliyat'sya-kırtmak) → *кривляка* (krivlyaka-kırtkan),

-ён(a) (-yona) son eki: *гулять* (gulyat'-gezme) → *гулёна* (gulyona-gezgin, gezmeyi seven),

-ит(a) (-ita) son eki: *волочиться* (volocit'sya-peşinden yürümek) → *волоки́та* (volokita-çapkın, zendost)

-к(a) (-ka) son eki: *притворяться* (prityvoryat'sya-mış gibi yapmak) → *притворя́шка* (prityvoryaşka-komedyacı), *лакомиться* (lakomit'sya-ağız tadıyla yemek) → *лакомка́* (lakomka-ağzının tadını bilen),

-л- (-l-) son eki: *надуть* (naduvat'-aldatmak, dolandırmak) → *надува́ла* (naduvala-aldatan, yalancı), *тrepаться* (trepat'sya-boşuna iş yapmak, saçma konuşmak) → *тrepала́* (trepala-boşuna, yararsız iş yapan, saçma konuşan),

-л(a) (-la) son eki: *бомбить* (bombit'-bombalamak) → *бомби́ла* (bombila-özel taşımacılık yapan sürücü),

-нищ(a) (-nitsa) son eki: *возить* (vozit'-taşımak) → *возни́ца* (voznitsa-arabacı, paytoncu),

-с(a) (-sa) son eki: *плакать* (plakat'-ağlamak) → *плакса́* (plaksa-gözü sulu çocuk/kız), *хныкать* (hnikat'-sessizce ağlamak) → *хныкса́* (hniksa-ağlayan, gözü sulu),

-үз(a) (-uga) son eki: *хапать* (hapat'-kapıvermek) → *хапу́га* (hapuga-hırsız, kapkaççı)

-х(a) (-ha) son eki: *растерять* (rasteryat'-yitirmek, kaybetmek) → *растеря́ха* (rasteryaha-dalgın), *побираться* (pobirat'sya-dilenmek) → *побира́ха* (pobiraha-dilenci),

-у(a) (-tsa) son eki: *убить* (ubit'-öldürmek, katletmek) → *убийца́* (ubiytsa-katil, cani), *пропить* (propit'sya-çok içmek) → *пропойца́* (propoysta-ayyaş, alkolik),

-и(a)/-юш(a) (-şa/-uşa) son eki: *копаться* (kopat'sya-eşinmek, kurcalamak) → *копу́ша* (kopuşa-mıymıntı, eli yavaş), *врать* (vrat'-yalan söylemek) → *вру́ша* (vruşa-yalancı),

-ыг(a) (-ıga) son eki: *торопиться* (toropit'sya-acele etmek) → *торопы́га* (toropıga-aceleci).

Sıfattan

-аз(a) (-aga) son eki: *бедный* (bedny-yoksul, zavallı) → *бедня́га* (bednyaga-yoksul, zavallı kişi), *вольный* (vol'ny-özgür, hür, serbest) → *вольня́га* (vol'nyaga-sivil, sözleşmeli çalışan), *добрый* (dobry-iyi kalpli, hayırlı) → *добря́га* (dobryaga-iyi kalpli, hayırlı kişi),

-аш(a) (-aşa) son eki: *милый* (mily-şirin, sevimli) → *мила́ша* (milaşa-sevimli, cana yakın kişi),

-ён(а) (-yona) son eki: *смирный* (smirnıy-sakin, uslu) → *смирёна* (smir-yona-sakin, uysal kişi),

-ёх(а) (-yoha) son eki: *нескладный* (neskladnıy-biçimsiz) → *нескладёха* (neskladyoha-eline ağır, anlayışsız kişi),

-ил(а) (-ila) son eki: *здоровый* (zdorovıy-sağlıklı, iri güçlü, sağlam yapılı) → *здоровила* (zdrovıla-boylu poslu, sağlam yapılı kişi),

-ин(а) (-ina) son eki: *ехидный* (yehidnıy-zehir gibi, iğneli) → *ехидина* (yehidina-kötü kalpli, sivri dilli), *жадный* (jadnıy-açgözlü, cimri) → *жадина* (jadina-açgözlü, cimri),

-иц(а) (-itsa) son eki: *пьяный* (p'yanıy-sarhoş) → *пьяница* (p'yanitsa-ayyaş, sarhoş), *умный* (umnıy-akıllı, zeki) → *умница* (umnitsa-akıllı, bilgiç kişi),

-к(а) (-ka) son eki: *приготовительный* (prigotovitel'nıy-hazırlık) → *приготовишка* (prigotovişka-hazırlık sınıfı öğrencisi), *невеликий* (nevelikiy-büyük olmayan, küçük) → *невеличка* (nevelička-kısa boylu),

-об(а) (-oba) son eki: *жадный* (jadnıy-açgözlü, cimri) → *жадоба* (jadowa-cimri, varyemez),

-он(я) (-onya) son eki: *тихий* (tihıy-sessiz, sakın) → *тихоня* (tihonya-sessiz, sakın kişi),

-ош(а) (-oşa) son eki: *святой* (svyatoy-kutsal) → *святоша* (svyatoşa-yalancı sofu/evliya),

-уг(а) (-uga) son eki: *подлый* (podlıy-alçakça, alçak) → *подлюга* (podlyuga-alçak, namussuz kişi), *хитрый* (hitrıy-kurnaz) → *хитрюга* (hitryuga-kurnaz kişi),

-ук(а) (-uka) son eki: *злой* (zloy-kötü kalpli, hırçın) → *злюка* (zlyuka-kötü, hırçın kişi), *подлый* (podlıy-alçakça, alçak) → *подлюка* (podlyuka-alçak kişi), *гадкий* (gadkiy-pis, iğrenç) → *гадюка* (gadyuka-pis, iğrenç kişi),

-ул(я) (-ulya) son eki: *грязный* (gryaznıy-kirli, pis) → *грязнуля* (gryaznulya-kirlöz), *чистый* (çistyıy-temiz, saf) → *чистюля* (çistyulya-temizliği gereğinden fazla seven kişi),

-уш(а) (-uşa) son eki: *дорогой* (dorogoy-sevgili, değerli) → *дорогуша* (doroguşa-sevgili, değerli kişi), *милый* (milyıy-hoş, sevimli) → *милуша* (miluşa-sevimli, tatlı kişi),

-u(a) (-şa) son eki: *левый* (leviy-sol) → *леваша* (levşa-solak), *правый* (praviy-sağ) → *правша* (praviy-sağak⁶).

İsimden

-az(a) (-aga) son eki: *стиль* (stil'-stil, tarz) → *стиляга* (stilyaga-bopstil⁷),

-ak(a) (-aka) son eki: *коммунист* (kommunist-komünist) → *коммуняка* (Kominist),

-ён(a) (-yona) son eki: *сласть* (slast'-keyif, haz, zevk) → *сластёна* (slastyona-tatlı düşkünü),

-ка (-ka) son eki: *побируха* (pobiruha-dilenci) → *побирушка* (pobiruška-dilenci),

-л(я) (-lya) son eki: *писк* (pisk-cıvıltılı, tiz ses) → *пискля* (pisklya-tiz sesli olan kişi),

-ушк(a) (-uşka) son eki: *хиппи* (hippi-mutlak retçiliği savunan özgürlükçü gençler topluluğu, bu topluluğun üyesi) → *хиппушка* (hippuşka-hippi topluluğunun üyesi).

Ayrıca ortak olarak her iki cinsi de karşılayan ve biyolojik olarak kadınlığı ifade eden durumlar sözdizimsel yollarla (yüklemin geçmiş zaman haliyle, sıfat yardımıyla veya 3. kişi zamiri olan *она* ile) ayırt edilebilmektedir. Örnek olarak Rusçada *пьяница* (p'yanitsa-ayyaş, alkolik) kelimesiyle oluşan cümlelere bakılabilir:

Если уж она пьяница, то такая, что смотреть страшно на её поступки и лицо, и запах от неё ужасный (некоторое время Клёкотов работал в вытрезвителе и хорошо всё это знал) (НКРЯ). (Eğer o⁸ sarhoşsa,

⁶ Sağ elini kullananlar için *sağlak* ya da *sağak* olabilir. Bu konuda Türk Dil Kurumu henüz bir öneride bulunmamaktadır. Buna gerekçe olarak Türklerin hem İslam öncesi hem de İslam sonrası inançlarında “sağ” ı merkeze almaları ileri sürülebilir. Söz varlığımızın tarihî örneklerinde bunu görmek mümkündür. *Solak* kelimesi, “sol” kelimesine {+ak} eki getirilerek oluşturulmuştur ki tespit edilen tarihî metinlerde uzuv adı türetmelerinde {+ak} ekinin kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla “solak” kelimesi tarihî metinlerde tespit edilirken sağ ile ilgili böyle bir kullanılışa rastlanılmamıştır. Ancak günümüzde bu kullanım sıklaştığı için, bu ikilemin ortadan kaldırılması amacıyla Türk Dil Kurumu’nun *sağak* ya da *sağlak* kelimesinden birini kullanıma alması gerekmektedir. Her ne kadar dil bilgisel bir kural olarak *sağak* demek daha doğru gibi görülse de halk arasında *sağlak* kelimesi daha sık kullanılmaktadır.

⁷ 1. Züppece giyiniş biçimi, 2. Bu biçimde giyinen kimse. Bkz.: www.sozluk.gov.tr

⁸ Türk diline çevrilince kişinin cinsiyeti belli olmamasına rağmen Rus dilinde bu durum *она* ile belirtilmiş durumdadır. Dolayısıyla bu örnekte bahsi geçen kişi kadındır.

hareketlerine ve yüzüne bakmak korkutucudur ve ve ondan gelen koku korkunçtur (Klyokotov bir süre ayıltma odasında çalıştı ve bütün bunları iyi biliyordu⁹).

Ты прости, что я утратила¹⁰ человеческий облик. Я теперь горькая пьяница, Виля. (HKPЯ). (İnsan görünümünü kaybettiğim için beni bağışla. Şimdi bir ayuuşım Vilya).

Надо же, я ошиблась дверью, вместо Кусакиных тут живут Собакины, наверное, рядом еще имеются Царапкины и Кошкины. — Кусакины там, — сообщила пьяница (HKPЯ). (Vay be, kapı ile ilgili bir hata yaptım, Kusakinler yerine, Sobakinler burada yaşıyor, muhtemelen yakınlarda Tsarapkinler ve Koşkinler de var. – Kucakinler orada, diye haber verdi sarhoş).

3. Anlam içeriği gereği sadece kadınlığı ifade eden isim yapmaya yardımcı son ekler:

Kişi anlamındaki birçok eril cins isim, 1. grupta da dile getirildiği üzere, dişi cins kişi anlamındaki belirli isimlerle uygunluk göstermektedir. Ancak dil dışı karakteri gereği, Rus dilinde eril cins kişi anlamında isim karşılığı olmadığı zaman [*родильница* (rodil'nitsa-doğum yapacak, loğusa), *двумужница* (dvumujnitsa-iki kocalı), *сарафанница* (sarafannitsa-basit kıyafetli köylü kadın), *институтка* (institutka-kız öğrenci) vb.], eril cins canlı bir kelimedenden, farklı anlamda kadınlığı ifade eden bir kelime türediği zaman bu uygunluk bozulmaktadır [*машинист* (maşinist-makinist) → *машинистка* (maşinistka-daktilocu), *техник* (tehnik-teknisyen) → *техничка* (tehnička-temizlikçi)]. Yani son ek yardımıyla kadınlığı ifade eden bazı isimler eril cins cansız bir isimden oluşup sadece kadınlığı ifade edebileceği gibi, eril cins canlı bir isim ile kadınlığı ifade eden ve başka anlama gelen canlı isim de oluşabilmektedir (Lopatin, 1980, § 393).

Çok nadir olmakla beraber, Rus dilinde canlı eril cins karşılığı olmayan ya da eril cins canlı bir isimden kadınlığı ifade eden farklı anlamlı isimler yapmaya yardımcı son ekler de mevcuttur. Bu son ekler fiilden, sıfattan ve isimden kadınlığı ifade eden isim yapan ekler olarak tespit edilebilmektedir. Ayrıca, tespit edilen bu eklerle çok sınırlı sayıda kadınlık ifade eden isim türetildiği için, yukarıda da belirtildiği gibi, burada verilen eklerin hiçbiri türetme açısından üretken değildir.

Fiilden

-ej- (-ея) **son eki:** *ворожить* (vorojit'-büyücülük yapmak) → *ворожеея* (vorojeя-büyücü), *жать* (jat'-biçmek) → *жнея* (jneя-ekin biçen kadın, orakçı),

⁹ Örnekler makale yazarı tarafından çevrilmiştir.

¹⁰ Bu ve bir sonraki örnekte de fil yardımıyla cümlede kadın sarhoş geçtiği anlaşılmaktadır.

-иш(е) (-işe) son eki: *страшить* (straşit'-korkutmak) → *страшилище* (straşilişe-karakoncolos, yüzüne bakılmaz kadın),

-к(а) (-ka) son eki: *стряпать* (stryapat'-yemek pişirmek/hazırlamak) → *стряпка* (stryarka-aşçı kadın (eski halk dilinde), *болтать* (boltat'-çene çalmak, gevezelik etmek) → *болтушка* (boltuşka-geveze, boşboğaz kadın),

-лк(а) (-lka) son eki: *гадать* (gadat'-fala bakmak) → *гадалка* (gadalka-falçı), *заряжать* (zaryajat'-doldurmak) → *заряжалка* (zaryajalka-kadın dokuma işçisi),

-н(я) (-nya) son eki: *сводничать* (svodniçat'-çörçatanlık etmek, arabuluculuk yapmak) → *сводня* (svodnya-çörçatan, arabulucu kadın),

-ниш(а) (-nitsa) son eki: *доить* (doit'-sağmak) → *доильница* (doil'nitsa-sağıcı), *родить* (rodit'-doğurmak, doğum yapmak) → *родильница* (rodil'nitsa-doğum yapacak, loğusa),

-ух(а) (-uha) son eki: *стряпать* (stryapat'-yemek pişirmek/hazırlamak) → *стряпуха* (stryapuha-aşçı kadın), *вековать* (vekovat'-tüm hayatını aynı durum ve koşullarda yaşamak) → *вековуха* (vekovuha-yaşlı kız),

-х(а) (-ha) son eki: *прясть* (pryast'-eğirmek) → *пряха* (pryaha-ip eğirme işiyle uğraşan kadın), *сватать* (svatat'-çörçatanlık etmek) → *сваха* (svaha-çörçatan),

-ш(а)/-вш(а) (-şa/-uşa) son eki: *кликушествовать* (klikuşestvovat'-ağlama nöbetlerine yatkın olmak) → *кликуша* (klikuşa-histerik, ağlamaklı, yaygaracı kadın), *плакать* (plakat'-ağlamak) → *плакуша* (plakuşa-ağlayıcı).

Sıfattan

-ица (-nitsa) son eki: *двумужний* (dvumujniy-iki kocalı) → *двумужница* (dvumujnitsa-iki kocalı kadın),

-к(а) (-ka) son eki: *белый* (bely-beyaz, ak) → *белянка* (belyanka-sarı saçlı, beyaz tenli kadın),

-ух(а) (-uha) son eki: *старый* (stariy-ihtiyar, koca) → *старуха* (staruha-ihtiyar kadın, kocakarı), *толстый* (tolstiy-şişman) → *толстуха* (tolstuha-şişman kadın).

İsimden

-ка (-ka) son eki: *институт* (institut-enstitü, yüksek okul) → *институтка* (institutka-kız öğrenci), *машинист* (maşinist-makinist) → *машинистка* (maşinistka-daktilocu), *техник* (tehnik-teknisyen) → *техничка* (tehniçka-temizlikçi),

-ница (-nitsa) son eki: *сарафан* (sarafan-sarafan, kolsuz kadın elbisesi), → *сарафанныца* (sarafannitsa-sarafan giyen basit kıyafetli köylü kadın),

-урка (-urka) son eki: *снег* (sneg-kar) → *снегурка* (snegurka-sempatik kadın; Rus masallarında kardan kız),

-ушка(a) (-uşka) son eki: *зола* (zola-kül) → *золушка* (zoluşka-Külkedisi; çok iyi ya da zorlu bir iş yapan, ancak aşağılanmaya ve küçümseyici bir tavır vermeye zorlanan çok çalışkan kadın),

-ш(a) (-şa) son eki: *маникюр* (manikyur-manikür) → *маникюрша* (manikyurşa-manikürcü), *педикюр* (pedikyur-pedikür) → *педикюрша* (pedikyurşa-pedikür).

4. Sınırlı olmakla beraber dişi cinsten ortaya çıkıp eril cinsi türeyen ve kadınlık ifade eden isim yapmaya yardımcı son ekler:

Bazı durumlarda ise kelimenin önce dişi hali sonra dişisinden eril cinsi türeyebilmektedir. Var olan eklerin yanında G. Sklyarevskaya editörlüğündeki sözlükten bu gruba ait olan ve kadınlığı ifade etmeye yardımcı sadece bir son ek tespit edilmektedir. Dil sürekli gelişim sürecinde olan dinamik bir yapı olduğu için bu gruba ait olan bir son ekin ortaya çıkma olasılığı yüksektir.

Fiilden

-а son eki: *вдоветь* (vdovet'-dul kalmak) → *вдова* (vdova-dul kadın) (→ *вдовец* eril cinsi),

-м(a) (-ma) son eki: *ведать* (vedat'-yönetmek, haberi olmak) → *ведьма* (ved'ma-cadı, büyücü) (→ *ведьмак* eril cinsi).

İsimden

-а son eki: *дурь* (dur'-delilik) → *дура* (dura-aptal, budala kadın) (→ *дурак* eril cinsi).

Türk Dilinde Kadınlığın İfadesi ve Rus Dili ile Mukayesesi

Bilindiği üzere Türkçe ve Rusça farklı dil ailelerine mensup iki dildir. Dil ailelerinin birbirleri ile münasebetleri üzerine Zeynep Korkmaz, “yaşayan dillerin birbirleri ve bilinen en eski diller ile karşılaştırılması, bugünkü dünya dillerinin, az sayıda birtakım eski ana dillerin zamanla farklılaşıp dallanmasından oluştuğunu ortaya koymuştur. Böylece aynı ana dilden gelen diller birbirleri ile akraba sayılmış ve dil ailelerini oluşturmuştur” görüşünü ileri sürer (2014, s. 57). Dil aileleri kendi içerisinde veya başka dil ailesine mensup dil veya diller ile etkileşim içerisinde olmuş ve bunun bir sonucu olarak dilde alıntılama yoluyla yeni kelimeler ortaya çıkmıştır.

Rusça, Ukraynaca ve Belaruşça ile birlikte Hint-Avrupa dil ailesinin Slav Dilleri grubunun Doğu Slav Dilleri alt grubuna girmektedir. Türkçe ise dünya dilleri sınıflandırmasında Ural-Altay dil ailesinin Altay dilleri koluna girer. Hint-Avrupa dillerinin karakteristik özelliği olarak (Farsça, İngilizce gibi istisna diller dışında) kelimeler cinsiyetlerine göre eril, dişil ve ortal olarak ayrılırlar.

Türk dilinde ise, Korkmaz'ın da dile getirdiği gibi, Altay dil ailesinin ortak özelliği olarak cinsiyet kategorisi yoktur. Bu nedenle kelimeler şekil değişikliğine uğramazlar (2014, s. 64). Dolayısıyla, Rus dilindeki gibi dişil kelimeleri veya biyolojik olarak kadınlığı ifade eden kelime türetme araçları (ön ek, son ek vb.) Türkçede bulunmamaktadır. Ancak bu durum Türkologlar arasında uzunca bir süredir tartışma konusudur. Köseraif (1941) bazı dillerde kökler gibi bazı eklerin de ortak olabileceğini ve Türk dilinde kadınlığı ifade etmek için bazı eklerin kullanıldığını (*köse+m*, *ağa+ça* vb.), Emre (1943) Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi Türk dilinde de cins morfeplerinin olduğunu (*beg+üm*, *bi+çe* vb.) ileri sürerken, Çağatay (1962) erkekler için kullanılan bazı kelimelerin bir iyelik ekiyle dişil hale gelmesinin (*han+ım*, *beg+üm* vb.) izaha muhtaç olduğunu, Gencan (1966) ise Türkçede erkek adlarıyla dişil adlarını ayırt edecek bir ek olmadığını ve *hanım*, *ağaça*, *begüm* vb. örneklerle sınırlı olduğunu dile getirmektedir. Karaağaç'a göre (1989) örneklerdeki gibi unvan ve akrabalık adlarıyla yeni türetilen sözcükler türemiş değil, birleşik sözlerdir, ne dişilik ne de küçültme ekleridir. Ural-Altay dillerinde her cins için ayrı bir kök vardır (akt. Doğan, 2011, s. 92). Sıralanan görüşlere bakıldığında Türk dilinde Rus dilindeki gibi dil bilimsel cinsiyet kavramının olmadığı, dolayısıyla örneklemelerin yukarıda sıralananlarla sınırlı olduğu ve kadınlığı/dişiliği ifade etmeye yardımcı bir kuralın gelişmediği rahatlıkla söylenebilir.

Yukarıda da dile getirildiği üzere, her dil başka dil veya dillerle uzaktan veya yakından etkileşim içerisinde olmuştur. Türk dili de yüzyıllardır başka dillerle etkileşimde olmuş ve bunun doğal bir sonucu olarak kelime alışverişinde bulunmuştur. Bu dillerden bazılarında ise dil bilimsel cinsiyet kategorisi vardır. Alıntılama yapılan dilde cinsiyet kategorisi olduğu için alıntılanan kelime hem eril hem de dişil biçimiyle alıntılanmaya muhtaç olabilir. Hele ki alıntılanan kelime tamamen o dilin kültürünü taşıyorsa bu kelimenin olduğu gibi alınması kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle, Türk dilinde cinsiyet kategorisi olmasa bile, Doğan'ın da dile getirdiği gibi, "cinsiyet mantığı"nın kültürel ve dil bilimsel etkilenme sonucu zamanla dilimizde kullanılmaya başlandığı görülebilir (2011, s. 93). Dolayısıyla bir dilde her ne kadar dil bilimsel cinsiyet kategorisi yoksa da, Güden'in de ifade ettiği gibi, o dil cinsiyetçilikten uzak değildir (Güden, 2006, s. 30'dan aktaran Doğan, 2011, s. 93).

Dil sadece dil bilimsel kurallarla ölçülmemelidir. Dil, ait olduğu toplumun kültürel değerleri, örf, adet ve gelenekleriyle de yakından ilişkilidir. Bu bağlamda dile getirilen sözlü ve yazılı eser dillerinde de cinsiyetçilik göze çarpmaktadır (maniler, atasözleri, deyişler, deyimler vb.). Türk dili de bu açıdan dil bilimsel yönüyle

olmasa da semantik olarak erkek ya da dişi cinsi ifade edebilmektedir. Mümkün olduğunca eril ve dişi cinsi birbirinden ayırt etmede farklı kelimeler kullanılmaktadır. Doğan'ın da makalesinde örneklendirdiği gibi (Doğan, 2011, s. 90), atın erkeğine *aygır* dişisine *kısrak*, sığırın erkeği *öküz* veya *boğa* olurken dişisi *inek*, ördeğin erkeğine *sunu* dişisine ise *burçin* adı verilir. Burada da Rus dilinde olduğu gibi biyolojik cinsiyet ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında *abi*, *amca*, *dayı*, *baba*, *oğul*, *dede*, *koca*, *oğul* vb. kelimeler erkek biyolojik cinse ait anlam taşıırken; *abla*, *hala*, *teyze*, *anne*, *anneanne*, *büyükanne*, *avrat*, *karı*, *kız*, *kuma* vb. kelimeler ise dişi biyolojik cinse ait anlam taşımaktadır. Bunun dışında daha çok alıntılama yoluyla Türk diline girmiş ve eril cinsten dönüştürülmüş kadınlığın ifadesi olan kelimeler vardır. Örneğin: *kral* – *kraliçe*, *çar* – *çariçe*, *imparator* – *imparatoriçe*, *prens* – *prenses*, *tanrı* – *tanrıça*, *dük* – *düşes*, *sinyor* – *sinyora*, *rahip* – *rahibe* vb. Bu kelimelerin aldığı eklere bakıldığında kadınlık ifade eden kelimelerin kişinin eşi/hanımı anlamı da taşıdığı görülmektedir. Bu durum Rus dilinde de vardır ve *-uxa* (-iha), *-uyca* (-itsa), *-ua* (-şa), *-j-*, *-ecca* (-essa), *-una* (-ina) gibi eklerin kişi hanımı anlamı da taşıdığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu eklerin anlamlarıyla beraber alındığı görülmektedir.

Genellikle erkek ve kadın için ortak kullanılan kelimeler (*öğretmen*, *hizmetçi*, *dilenci* vb.) mevcuttur. Ancak böyle durumlarda da Gencan'ın da dile getirdiği gibi erkeğiyle dişisi için ayrı sözcükleri bulunmayan insan adları 'erkek, kadın (veya bayan)' sözcüklerinin uygun olanıyla kullanılır (Gencan, 1966, s. 131). Örneğin *erkek öğretmen*, *bayan öğretmen*, *erkek dilenci* vb. Türk dilinde bu durum çok sık görülmektedir. Cins ayrımı yapabilmek için bu yola başvurulmaktadır. Rus dilinde de her iki cinse ait ortak kullanılan ve aynı zamanda kadınlığı ifade etmek için özellikle sözdizimsel açıdan yüklemelerin geçmiş zaman biçimlerinden, sıfattan ve kişi zamirlerinden (Она – О) yararlanılmaktadır. Bu durumu her iki dil için birer örnekle açıklamak gerekirse:

<i>Doktor</i>	<i>Хитрюга (Hitryuga)</i>
<i>Safiye Ali, 2 Şubat 1894 tarihinde dünyaya gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın tıp doktoru ve tıp eğitimi veren ilk kadındır. Anne çocuk sağlığı üzerine çalışmalar yapan Safiye Ali'nin adı Süt Damlası Bakımevleri ile anılır (Hürriyet, 2019).</i>	<i>Хитрюга с наивным видом отвоевала большую часть скамейки, присела и рядышком бросила мягонький, полупустой рюкзачок (Nova, 2004).</i> <i>А она, хитрюга, не назвала ни имени, ни фамилии, исчезла в толпе (Dontsova, 2007).</i>

Ancak bazı kelimelerin (*ebe, hemşire, dadı* vb.)¹¹ semantik olarak kadınlığı çağrıştırdığını varsayabiliriz. Aynı durum Rus dilinde de mevcuttur. Örneğin *акушерка* (akuşerka-ebe), *сиделка* (sidelka-hasta bakıcı), *няня* (nyanya-dadı), *медсестра* (medsestra-hemşire), *горничная* (gorniçnaya-oda hizmetçisi), *прачка* (praçka-çamaşırıcı), *натурищица* (naturışitsa-model), *прислуга* (prisluga-hizmetçi) vb.

Bunun dışında, bazı Türkologlar Türkçede *-çe/-ça, -m* gibi diş eklerinin (*Kraliçe, Tanrıça, Çariçe, Kösem, hanım, Begüm* vb.) var olduğunu iddia etmişlerdir. Bazı Türkologlar, Türkçede dil bilgisel cinsiyetin yabancı dilden alınmış öğelerde görülebileceğini, batı kökenli *-es, -öz* ile Slav kökenli *-içe* eklerinin diş kelimeleri karşılama (*prenses, hostes, kontes, patroniçe, kraliçe* vb.) kullanılabileceğini ileri sürmektedirler.

Karaağaç Türk dilinde Slavcadan herhangi bir dişilik ekinin alınmadığını ileri sürmektedir (1989). Ancak bize göre Rus dilinde *-uça* (-itsa) son ek yardımıyla yapılan ve eril *царь* (tsar'-çar) kelimesinden kadınlığın ifadesi olan *царица* (tsaritsa-Çariçe) kelimesi üretilmiştir. Türk dilinde *Çar* veya *Çariçe* kelimeleri olmadığı için ve tamamıyla Rus veya Slav kültürünü yansıttığı için olduğu gibi alınmıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde *-uça* son ekinin *-içe* son ekine dönüştüğü ve Slav/Rus dilinden geçtiği varsayılmaktadır.

Rus dilinde eril ve diş cins için ortak kullanılan ve biyolojik olarak kadınlığı ifade eden isimlerin haricinde, mutlak suretle eril cins bir kelimedenden kadınlığı ifade eden yeni bir kelime türetilmiştir. Türk dilinde sınırlı kullanımlar dışında bu yolla kadınlığı ifade eden kelime türetmek mümkün değildir. Yukarıda da dile getirildiği gibi, Türk dilinde *erkek* ve *kadın/bayan* kelimeleri isimden önce kullanılarak ismin cinsi belirlenir: *erkek hemşire, bayan öğretmen, kadın komedyen* vb. Sıfatlarda ise *erkek* ve *kadın/bayan* kelimeleri isimden sonra kullanılarak ismin cinsi belirlenir: *solak kadın, şişman bayan, ihtiyar kadın* vb.

Sonuç

Rus dili kelime yapım açısından oldukça zengin bir dildir. Son ek yardımıyla kadınlığı ifade eden isimler ile ilgili, temel kaynak olarak kullanılan N. Şvedova editörlüğündeki "Ruşça Dilbilgisi" kitabından elde edilen bulgular, kadınlık ifade eden isimlerin sadece fiilden, sıfattan ve isimlerden türediği, diğer sözcük türlerinden (sayılar, zarflar) kadınlık ifade eden kelimelerin bulunmadığını ortaya çıkarmaktadır.

¹¹ Her ne kadar günümüzde bu meslek grupları hem kadın hem de erkek olabilseler de toplum nezdinde ilk olarak kadınlığı çağrıştırmaktadır.

Meslek, uğraşı veya siyasi, dini, kültürel, sosyal vb. bir aidiyetin ifadesi olarak kadınlığı temsil eden isim son ekleri bu makalede 4 ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar:

1. Eril cinsten türeyen ve kadınlık ifade eden son ekler: Bunlardan 16 son ek (9 üretken, 7 üretken olmayan son ek) tespit edilmiştir.

2. Eril ve dişi cins için ortak kullanılan ve aynı zamanda kadınlığı temsil eden isim son ekleri: Bu son eklere bakıldığında, 14 fiilden, 16 sıfattan ve 6 isimden olmak üzere toplam 36 son ek yardımıyla kadınlığı ifade eden isim son eki saptanmaktadır.

3. Eril cinsi olmayan, sadece kadınlığı temsil eden isim son ekleri: Bu gruba dahil olan son ek sayısı sınırlı sayıda olmakla beraber 17 son ek (9 fiilden, 3 sıfattan ve 5 isimden) olarak tespit edilmektedir.

4. Sınırlı sayıda da olsa dişi cinsten türeyen ve eril cinsi oluşan 3 son ek (2 fiilden, 1 isimden) tespit edilmektedir.

Temel kaynak olarak ele alınan N. Şvedova editörlüğündeki “Rusça Dil Bilgisi” kitabında tespit edilen son eklerle ilave olarak, G.N. Sklyarevskaya editörlüğündeki sözlükten yeni ve üretken olmayan 7 son ek tespit edilmektedir. Bunlar:

1. Eril cinsten türeyen ve kadınlık ifade eden son ekler:

-щица(a) (-şitsa) son eki, örneğin: *детектив* (detektif-dedektif, polis hafiyesi) → *детективщица* (detektifşitsa),

-ант/-к(a) son eki, örneğin: *губернёр* (gubernyor-evde eğitimlik görevi yapan kişi) → *губернантка* (gubernanta-mürebbiye),

2. Eril ve dişi cins için ortak kullanılan ve aynı zamanda kadınlığı temsil eden isim son ekleri:

-ага(a) (-aga) son eki, örneğin: *вольный* (vol’ny-özgür, hür, serbest) → *вольняга* (vol’nyaga-sivil, sözleşmeli çalışan),

-ушка(a) (-uşka) son eki, örneğin: *хиппи* (hippi-mutlak retçiliği savunan özgürlükçü gençler topluluğu, bu topluluğun üyesi) → *хиппушка* (hippuşka-hippi topluluğunun üyesi),

-ак(a) (-aka) son eki, örneğin: *коммунист* (kommunist-komünist) → *коммуняка* (kommunyaka-komünist),

-ла(a) (-la) son eki, örneğin: *бомбить* (bombit’-bombalamak) → *бомбила* (bombila-özel taşımacılık yapan sürücü), *водит* (vodit’-sürmek) → *водила* (vodila-şoför), *кидать* (kidat’-atmak, fırlatmak) → *кидала* (kidala-dolandırıcı, hilekar),

3. Sınırlı sayıda da olsa dişi cinsten türeyen ve eril cinsi oluşan 1 son ek tespit edilmektedir. **-M(a)** (-ma) son eki, örneğin: *ведать* (vedat'-yönetmek, haberi olmak) → *ведьма* (ved'ma-cadı, büyücü).

Özetle, Rus dilinde biyolojik olarak kadınlığı ifade etmeye yardımcı 72 son ek tespit edilmektedir. Bunlardan 65 son ek Rus dilinde temel kaynak olarak nitelendirildiğimiz kitapta var olan son ek, 7 son ek ise yapılan bu çalışma sayesinde G. Sklyarevskaya'nın sözlüğünden tespit edilmiştir.

Rus dilinde kadınlığın ifadesi olarak isimler Türk dili ile mukayese edildiğinde, ortak cins kelimelerle sadece kadınlığı ifade eden kelimeler haricindeki kelimeler eril cinsten modifiye olarak türemektedir. Türk dilinde Rus dilindeki gibi dil bilgisel cinsiyet kategorisi bulunmamaktadır. Var olan sınırlı sayıdaki sözcüklerin çoğu da başka dillerden alıntılama yoluyla ve aynı anlamıyla dilimize girerek kadınlığı ifade etmektedir. Ancak Türk dilinde her ne kadar cinsiyet kategorisi olmasa da, cinsiyet mantığı yer almaktadır. Erkek ve dişi cinsi birbirinden ayırmak için istisnai durumlar dışında *erkek* ve *kadın* kelimelerinden yararlanılmaktadır.

Öte yandan, hem Türk dilinde (*ebe*, *dadı* vb.) hem de Rus dilinde (*акusherка*, *прислуга* vb.) sadece kadınlığı ifade eden kelimeler yer almaktadır.

Özellikle hem erkek hem de dişi cins için ortak olan isimlerde, Rus ve Türk dillerinde kadınlığı ifade etmek için sözdizimsel yollardan yararlanılmaktadır.

Semboller

§ – Paragraf

Kısaltmalar:

НКРЯ – Национальный корпус русского языка (Natsional'mıy Korpus Russkogo Yazıka-Rus Dili Ulusal Derlemi)

Kaynakça

- Beasley, C. (1999). *What is Feminism?: An Introduction to Feminist Theory*. London: Sage Publications.
- Cuto, Eugenija (2005). Rod İmyon Suşestvitelnih v Nazvaniyah Professiy. *Croatia Et Slavica Iadertina*, 1, 135-151.
- Çağatay, S. (1962). Türkçede Kadın İçin Kullanılan Sözcükler. *TDAY Belleten*, 10, 13-49.
- Çaha, Ömer (2013, 31 Ağustos). Feminizm. Erişim adresi: <http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>.
- Doğan, E. (2011). Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (17), 89-98.

- Dontsova, D. (2007). *Uha iz zolotoy ribki*. Moskova: Eksmo.
- Emre, A. C. (1943). *Türkçede İsim Temelleri*. İstanbul: TDK.
- Erzene Bürgin, D. (2014). Feminist Kuram. Gülnur Erciyeş, Nazife Aydınoglu (Ed.), *Kadın ve Toplum* kitabı içinde (s. 1-36). İzmir: Meta Basım.
- G.N. Sklyarevskaya (2006). *Tolkoviy slovar russkogo yazıka načala XXI veka. Aktualnaya leksika*. Moskva: Eksmo.
- Gencan, T. N. (1966). *Dilbilgisi*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güden, M. P. (2006). *Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkçenin İçerdiği Eril ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hürriyet (2018, 30 Ekim). Safiye Ali kimdir? İlk Türk kadın doktor. *Hürriyet*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/safiye-ali-kimdir-ilk-turk-kadin-doktor-41003290>.
- Karaağaç, G. (1989). Dişilik ve Küçültme Ekleri mi?. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5, 81-90.
- Klobukov, Yevgeniy (2013). Slovoobrazovaniya. P.A. Lekant (Ed.), *Sovremenniy russkiy literaturniy yazık*. Moskva: Ast-Press Kniga: 343-401.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köseraif, F. (1941). -Ça, -çe eki Dişilik Eki midir?. *Çınaraltı* 13, 11.
- Kuznetsov, S. (2000). *Bol'soy Tolkoviy Slovar' Russkogo Yazıka*. Sankt-Peterburg: Norint.
- Lopatin, V. V. (1980). Slovoobrazovaniye İmyon Suşestvitelnih. N. Şvedova (Ed.), *Russkaya grammatika*. 1. Moskva: Nauka: § 198- 790.
- Nikolayeva, İ. (2010). Naimenovaniye Lits Jenskogo Pola po Professii, Doljnosti. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya: Russkaya filologiya*, 2, 93-97.
- Nova, U. (2004). *İnka*. Moskova: Flyuid.
- Şakar, R. (2019). Rus Dilinde Meslek İsimlerinin Kelime Yapım Açısından İncelenmesi (Son Ekli Örneklerde). *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (37), 995-1026. <http://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.533755>.

Tihonov, A. (1990). *Slovoobrazovatel'nyy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: Russkiy yazık.

Türkdoğan, O. (1995). *Niçin Milletleşme? Milli Kimliğin Yükselişi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları.

Zaliznyak, A. (2007). *Grammatičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: Russkiye Slovari.

1. Eril cinsten dönüştürülen ve kadınlığı ifade eden isimleri yapmaya yardımcı son ekler		
İsimden Kadınlık İfade Etmeye Yardımcı İsim Son Ekleri		
Üretken Son Ekler	Üretken Olmayan Son Ekler	
-ecc(a) -ин(я) -ис(a) -их(a) -иц(a) -к(a) -н(a) -ниц(a) -ш(a)	-ј- -ант/-к(a) -ин(a) -ух(a) -уш(a) -циц(a) -ьшин(я)	
2. Eril ve dişi cins için ortak kullanılan ve aynı zamanda kadınlığı ifade eden isimler yapmaya yardımcı son ekler		
Fiilden	Sıfattan	İsimden
-аз(a) -ак(a) -ән(a) -ит(a) -к(a) -л- -л(a) -ниц(a) -с(a) -уз(a) -х(a) -ц(a) -ш(a)/-уш(a) -ыз(a)	-аз(a) -аи(a) -ән(a) -әх(a) -ил(a) -ин(a) -иц(a) -к(a) -об(a) -он(я) -ош(a) -уз(a) -ук(a) -ул(я) -уш(a) -ш(a)	-аз(a) -ак(a) -ән(a) -ка -л(я) -ушк(a)
3. Anlam içeriği gereği sadece kadınlığı ifade eden isimler yapmaya yardımcı son ekler		
Fiilden	Sıfattan	İsimden
-ej- -иц(e) -к(a)	-ица -к(a)	-ка -ница -урка

$-лк(a)$ $-н(я)$ $-нищ(a)$ $-yx(a)$ $-x(a)$ $-и(a)/-yu(a)$	$-yx(a)$	$-yuк(a)$ $-и(a)$
4. Sınırlı olarak dişi cinsten ortaya çıkıp eril cinsi türeyen ve kadınlık ifade eden isim yapmaya yardımcı son ekler		
Filden	İsimden	
$-a$ $-м(a)$	$-a$	